

❖ **Pedagogik integratsiya.** Maydoncha faqat o‘yin joyi emas, balki o‘quv jarayonining faol elementi sifatida xizmat qilishi lozim. O‘qituvchi tajriba, kuzatuv, loyiha ishlari va interfaol mashg‘ulotlarni tashqi muhitda tashkil etishi o‘quvchilarda “o‘rganish – tajriba – xulosa” zanjirini shakllantiradi.

❖ **Xavfsizlik va barqaror sog‘lom muhit.** Maydoncha ekologik toza materiallardan tashkil etilishi, sirpanmaydigan qoplamalar, quyoshdan himoya joylari, toza suv va tibbiy nazorat imkoniyatlari bilan ta’minlanishi zarur. Shu orqali bolalarda sog‘lom turmush tarzi va xavfsizlik madaniyati shakllanadi.

❖ **Ichki va tashqi faoliyatning uzviy bog‘liqligi.** Tashqi muhitdagi o‘quv faoliyatlari sinfdagi darslar bilan tematik jihatdan uyg‘un bo‘lishi lozim. Masalan, tashqi fanlar darsida o‘simlik qismlarini o‘rgangan o‘quvchi keyingi mashg‘ulotda tajriba maydonchasida bu bilimni amalda qo‘llaydi.

Milliy an‘analarimizda ham bolani tabiat bilan uyg‘un holda tarbiyalash qadimdan muhim o‘rin tutgan. Xalq og‘zaki ijodida — “Yerga mehr, elga sharaf”, “Bir tomchi suv – bir umr hayot” kabi maqollar tabiatni e‘zozlash va mehnatni qadrlash g‘oyalarini targ‘ib etadi. Shu bois, maktab maydonchalarini milliy qadriyatlar ruhida tashkil etish — o‘quvchilarda ekologik ong, milliy o‘zlik va vatanparvarlik hissinini shakllantirishga xizmat qiladi.

Xulosa. Kuzatuv va tajriba maydonchalari boshlang‘ich sinf tabiiy fanlar darslari jarayonida o‘quvchilarning jismoniy, ijtimoiy, hissiy va kognitiv rivojlanishini tabiiy muhit bilan uyg‘un holda ta’minlaydigan samarali pedagogik vositadir. Bunday maydonchalar o‘quvchilarni faol o‘rganishga, kuzatuvchanlik va ijodkorlikni rivojlantirishga yo‘naltiradi.

Biroq maydonchani o‘zi emas, balki uning didaktik maqsadda to‘g‘ri tashkil etilishi, pedagogik integratsiyasi, xavfsizlik talablari va hududiy-madaniy sharoitlarga moslashuvi asosiy omil hisoblanadi. Respublikamiz ta’lim tizimida bunday kuzatuv va tajriba maydonchalarini milliy qadriyatlar va ekologik madaniyat bilan uyg‘unlashtirish boshlang‘ich sinf tabiiy fanlar darslari ta’lim sifatini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Абдуллаева Н. *Бошлангич таълимда ўқувчиларнинг экологик маданиятини шакллантириш методикаси.* – Тошкент: ТДПУ нашриёти, 2021. – 124 б.
2. Турсунов О. *Бошлангич таълимда тажриба майдончалари орқали ўқувчиларнинг амалий фаолиятини ривожлантириш.* // *Таълим ва инновациялар журнали.* – 2022. – №4(3). – Б. 112–118.
3. Каримова Д., Жўраев А. *Инновацион педагогика: ташқи ўқув муҳитидан самарали фойдаланиш йўллари.* – Тошкент: Фан ва технология, 2020. – 156 б.
4. Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги. *“Яшил мактаб” лойиҳаси методик қўлланмаси.* – Тошкент: ХТВ нашриёти, 2022. – 64 б.
5. Rickinson M., Dillon J., Teamey K. va бошқалар. *A review of research on outdoor learning.* – Shrewsbury: National Foundation for Educational Research, 2004. – 54 p.
6. Dymont J. E., Bell A. C. *Grounds for movement: Green school grounds as sites for promoting physical activity.* // *Health Education Research.* – 2008. – Vol. 23(6). – P. 952–962.
7. Louv R. *Last Child in the Woods: Saving Our Children from Nature-Deficit Disorder.* – Chapel Hill: Algonquin Books, 2008. – 390 p.
8. Ўзбекистон Республикаси Экология, атроф-муҳитни муҳофаза қилиш ва иқлим ўзгариши вазирлиги. *Экологик таълим концепцияси.* – Тошкент, 2023. – 32 б.

RAVISH BIRIKMALARINING STRUKTURAVIY TASVIRI: SINTAKTIK TAHLIL

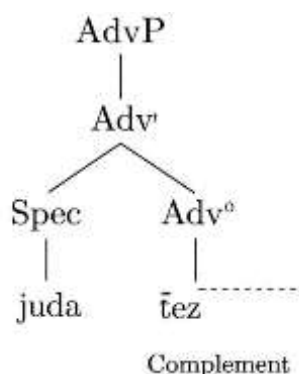
Eshmamatova Mahliyo Xamzayevna

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti, o‘qituvchi

tel:+998 (90) 226-44-62

E-mail: m.eshmamatova@dtpi.uz

Annotatsiya: Ushbu maqola zamonaviy sintaktik nazariya doirasida ravish birikmalarining strukturaviy ifodalanishini, ularning kategoriyaviy maqomini, ichki tuzilishini va sintaktik joylashuvini o‘rganadi. Generativ grammatika va X-bar nazariyasi tamoyillariga tayanib, tahlilda ravish birikmalari qo‘shimcha (adjunkt) sifatida qanday ishlashi hamda ularning sintaktik xatti-harakatlari argumentlardan qanday farq qilishi yoritiladi. Muhokamada ravishlarning ierarxik tashkiloti, gap tarkibidagi joylashuv darajalari va bu holatning gap tuzilmasi haqidagi bilimimizga ta’siri tahlil qilinadi.

Kalit soʻz: ravish birikmasi, sintaksis, X-bar nazariyasi, adjunkt, fraza tuzilishi, modifikatsiya, generativ grammatika

STRUCTURAL DESCRIPTION OF PRONOUNCEMENT COMPOUNDS: SYNTACTIC ANALYSIS

Abstract:: This article studies the structural representation of pronoun combinations, their categorical status, internal structure and syntactic location within the framework of modern syntactic theory. Based on the principles of generative grammar and X-bar theory, the analysis will shed light on how pronoun combinations function as adjuncts and how their syntactic behavior differs from arguments. The discussion will analyze the hierarchical organization of pronouns, their levels of location in the sentence structure, and the impact of this on our knowledge of sentence structure.

Keywords: pronoun combination, syntax, X-bar theory, adjunct, phrase structure, modification, generative grammar

СТРУКТУРНОЕ ОПИСАНИЕ СЛОЖНЫХ МЕСТОИМЕНИЙ: СИНТАКСИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ

Аннотация: В данной статье изучается структурное представление местоименных сочетаний, их категориальный статус, внутренняя структура и синтаксическое положение в рамках современной синтаксической теории. Основываясь на принципах генеративной грамматики и теории X-bar, анализ прольет свет на то, как местоименные сочетания функционируют как адьюнкты и чем их синтаксическое поведение отличается от аргументов. В ходе обсуждения будет проанализирована иерархическая организация местоимений, их уровни положения в структуре предложения и их влияние на наши знания о структуре предложения.

Ключевые слова: местоименное сочетание, синтаксис, теория X-bar, дополнение, структура фразы, модификация, порождающая грамматика

Ravish birikmalari tabiiy tillar sintaksisida murakkab va turli koʻrinishdagi kategoriyan tashkil etadi. Ot yoki feʼl birikmalaridan farqli ravishda, ular odatda majburiy argument sifatida emas, balki ixtiyoriy toʻldiruvchi yoki modifikator sifatida xizmat qiladi – yaʼni harakatning tarzini, vaqtini, joyini, chastotasini yoki darajasini bildiradi [1]. Ravish birikmalarining strukturaviy ifodalanishi, ayniqsa, ularning joylashuv joylari, ichki tarkibi va tarqalishini belgilovchi prinsiplarga doir bahs-munozaralarga sabab boʻlib kelmoqda.

Mazkur maqolada ravish birikmalarining ichki tuzilishi (yaʼni oʻz ichidagi elementlar tizimi) hamda tashqi sintaksisi (ularning katta sintaktik birliklarga qoʻshilishi) tahlil qilinadi. Ravish birikmalarining arxitekturasi gap tuzilmasini tushunishda va tillararo joylashuv farqlarini izohlashda muhim ahamiyatga ega. Kategoriyaviy maqomi va bosh komponentni aniqlash X-bar nazariyasi doirasida barcha frazalar leksik boshdan (yaʼni asosiy soʻzdan) hosil boʻladi [2]. Ravish birikmasining boshi odatda ravish boʻlib, undan katta tuzilmalar hosil qilinadi.

Umumiy sxema:

Masalan, **juda tezda** birikmasida **“tezda”**– bosh, **“juda”** esa daraja bildiruvchi modifikator boʻlib, specifikator oʻrnini egallaydi. Bu tuzilma boshqa frazalar (masalan, ot birikmasi yoki feʼl birikmasi) bilan parallel tarzda tashkil topadi, bu esa fraza tuzilishining bir xilligi gipotezasini qoʻllab-quvvatlaydi.

Biroq barcha ravish birikmalari soʻzma-soʻz ravish bilan boshlanmaydi. Masalan, **“in the morning”** (ertalabda) yoki **“with great care”** (katta eʼtibor bilan) kabi predlogli birikmalar ham ravishlik vazifasini bajaradi. Shuningdek, ot birikmalari ham ayrim hollarda ravishlik maʼnoda ishlatiladi: **“oʻtgan seshanba”** yoki **“har kuni ertalab”**. Bu holat kategoriya va sintaktik funksiya oʻrtasidagi bogʻliqlikni murakkablashtiradi. Ravish birikmalari oʻz ichida ham modifikatsiya va rekursivlik (takroriy qoʻshilish) xususiyatiga ega. Masalan: **“juda tezda”**, **“ancha ehtiyotkorlik bilan”**, **“bizning maqsadimiz uchun yetarlicha tezda”**. Bunday holatlarda bir ravish boshqasini modifikatsiya qiladi yoki unga qoʻshimcha maʼno yuklaydi. Bu jarayon nazariy jihatdan cheksiz takrorlanuvchi boʻlishi mumkin, biroq nutq amaliyotida pragmatik cheklovlar mavjud. Ravish birikmalari argument emas, balki qoʻshimcha sifatida

tavsiflanadi [3]. Argumentlar fe’lning semantik to’liqligini ta’minlaydi, qo’shimchalar esa ixtiyoriy ma’lumot beradi.

X-bar nazariyasida adjunktlar odatda adjunksion (birikish) orqali ifodalanadi. Masalan, ravish fe’l birikmasini modifikatsiya qilganda:

VP → AdvP + VP

Bu model bir nechta ravishlarning bir xil frazani modifikatsiya qila olishini izohlaydi.

Masalan:

“John walked slowly to the store yesterday.”

– Jon kecha do’konga sekin yurdi.

Bu gapda “slowly” (sekin) – tarz, “to the store” (do’konga) – yo’nalish, “yesterday” (kecha) – vaqt bildiruvchi ravishlardir. Ravishlar argumentlardan farqli o’laroq, gap ichida turli joylarda kelishi mumkin.

Masalan:

1. Yesterday, Mary carefully read the document.

Kecha Meri hujjatni ehtiyotkorlik bilan o’qidi.

2. Mary yesterday carefully read the document.

Meri kecha hujjatni ehtiyotkorlik bilan o’qidi.

3. Mary carefully read the document yesterday.

Meri hujjatni kecha ehtiyotkorlik bilan o’qidi.

4. Mary read the document carefully yesterday.

Meri hujjatni kecha ehtiyotkorlik bilan o’qidi.

Bu misollar ravishlarning joylashuv erkinligini ko’rsatadi, biroq bu erkinlik semantik va sintaktik cheklovlar bilan boshqariladi. Cinque (1999) [4] ravish turlariga ko’ra universal ierarxiya mavjudligini ilgari suradi, ya’ni ravishlar ma’lum tartibda joylashadi. Turli turdagi ravishlar gapda turlicha joylashishga moyil:

Speaker-oriented (gap egasiga nisbatan): “frankly”, “honestly” - “ochig’i”, “rostini aytganda”

Subject-oriented (harakat subyektiga nisbatan): “carefully”, “reluctantly” - “ehtiyotkorlik bilan”, “istamay”

Manner adverbs (tarz bildiruvchi): “quickly”, “slowly” - “tezda”, “sekin”

Yuqoridagi joylashuv semantik qamrov (scope) bilan bog’liq: yuqoriroq joylashgan ravishlar butun gapga taalluqli, pastroq joylashganlar esa faqat fe’l yoki harakatga taalluqli bo’ladi. Minimalist dastur (Chomsky, 1995) [5] X-bar darajalarini kamaytirib, sintaksisni faqat Merge (birlashtirish) amaliyoti orqali izohlaydi. Ravishlar bu modelda to’g’ridan-to’g’ri modifikatsiya qilinayotgan frazaga qo’shiladi, lekin ular fe’l tomonidan tanlanmaganligi sababli adjunkt hisoblanadi.

Bu yondashuv sintaktik tuzilmani soddalashtirib, tushuntirish qobiliyatini saqlab qoladi.

Tillararo farqlar

Ravish joylashuvi tillarga qarab sezilarli farq qiladi:

Ingliz tili: joylashuvda nisbatan erkinlik mavjud.

Yapon va koreys tillari: fe’l gap oxirida kelgani uchun ravishlar odatda undan oldin joylashadi.

Irland yoki gavayi tillari: fe’l gap boshida kelgani sababli ravishlar undan keyin keladi.

O’zbek tili (SOV — Ega-To’ldiruvchi–Kesim)

O’zbek tili ham fe’l oxirida keluvchi SOV tipidagi til hisoblanadi. Shuning uchun ravishlar ko’pincha fe’l oldidan joylashadi:

Meri kitobni ehtiyotkorlik bilan o’qidi.

Meri kitobni kecha ehtiyotkorlik bilan o’qidi.

Kecha Meri kitobni ehtiyotkorlik bilan o’qidi.

O’zbek tilida ravishlarning joylashuvi nisbatan erkin, ammo gap urg’usi va ma’lumot markaziga (tema–rema) bog’liq. Masalan, “kecha” ravishi oldinga chiqsa, u vaqtga urg’u beradi; agar “ehtiyotkorlik bilan” oldinga chiqsa, tarzga urg’u beriladi:

Ehtiyotkorlik bilan Meri kitobni o’qidi. (harakatning tarziga urg’u)

Kecha Meri kitobni o’qidi. (vaqtga urg’u)

Bu farqlar tilning bosh-komplement parametri bilan, shuningdek, axborot struktura (mavzu-yangi ma’lumot) omillari bilan bog’liq.

Xulosa

Ravish birikmalarining strukturaviy ifodasi yuzaki sodda ko’rinsa-da, murakkab sintaktik tizimni yashiradi. Ularning ichki tuzilmasi va tashqi taqsimotini tahlil qilish orqali biz sintaktik tuzilmaning

umumiy qonuniyatlari, argument va adjunkt farqlari hamda sintaksis-semantika o‘zaro aloqasi haqida chuqurroq tushuncha hosil qilamiz.

Hozirgi zamon sintaktik nazariyalari – X-bar modeli va Minimalizm – ravishlarni tahlil qilish uchun mukammal vositalar beradi. Kelgusida ravish sintaksisini intonatsion (fonologik) tuzilma, axborot strukturasi va til o‘rganish jarayoni bilan bog‘liq holda o‘rganish istiqbollidir.

Adabiyotlar ro‘yhati:

1. Alexiadou, A. (1997). *Adverb Placement: A Case Study in Antisymmetric Syntax*. Amsterdam: John Benjamins.
2. Chomsky, N. (1995). *The Minimalist Program*. Cambridge, MA: MIT Press.
3. Ernst, T. (2002). *The Syntax of Adjuncts*. Cambridge: Cambridge University Press.
4. Cinque, G. (1999). *Adverbs and Functional Heads: A Cross-Linguistic Perspective*. Oxford: Oxford University Press.
5. Radford, A. (2004). *Minimalist Syntax: Exploring the Structure of English*. Cambridge: Cambridge University Press.
6. Haumann, D. (2007). *Adverb Licensing and Clause Structure in English*. Amsterdam: John Benjamins.
7. Jackendoff, R. (1972). *Semantic Interpretation in Generative Grammar*. Cambridge, MA: MIT Press.
8. Laenzlinger, C. (1998). *Comparative Studies in Word Order Variation: Adverbs, Pronouns, and Clause Structure in Romance and Germanic*. Amsterdam: John Benjamins.
9. O‘rmonjonov Azizbek Muhammadjon o‘g‘li. (2025). *INKLYUZIV TA’LIMNING MOHIYATI, MAQSADI VA RIVOJLANISH TENDENSIYALARI*. (2025). *Kelajak o‘qituvchisi - Kelajak Bunyodkori*, 1(2), 701-710.
10. Tursunov Ramziddin Abdixalil-o‘g‘li. (2025). *JAMIYAT HAYOTIDA IJTIMOIIY ONG VA MA’NAVIYAT UYG‘UNLIGI. TA’LIM VA TARAQQIYOT*, 4(4), 324-330.
11. McConnell-Ginet, S. (1982). “Adverbs and Logical Form: A Linguistically Realistic Theory.” *Language*, 58(1), 144–184.
12. Travis, L. (1988). “The Syntax of Adverbs.” *McGill Working Papers in Linguistics*, 20, 280–310.

“IKKI ESHIK ORASI” ROMANINING SYUJET XUSUSIYATI

Tojimamatov Sherzodjon

*Master degree student of NamSPI
sherozodjontojimamatov@gmail.com
+998936715501*

Annotatsiya. Toshkentning Do‘mbirobod mahallasida dunyoga kelgan bo‘lajak adib yoshlik yillaridan adabiyotga oshno bo‘lib, gohida o‘zi ham kichik-kichik hikoyalar yozar edi. Adabiyot maydoniga katta ijodkor sifatida universitetda o‘qib yurgan kezlari kirib keldi. Nafaqat kirib keldi, balki o‘zining durdona asarlari bilan adabiyot olamida munosib iz qoldirdi. Uning nomini abadiylikka muhrlagan asarlaridan biri esa 1986-yilda yozib tugallangan “Ikki eshik orasi” romanidir.

Kalit so‘zlar: syujet, urush, fabula, xronikali syujet, konsentrik syujet.

A FEATURE OF THE PLOT OF THE NOVEL “BETWEEN TWO DOORS”

Annotation. The prospective writer, who was born in the Dombirabad street of Tashkent, was familiar with literature from his youth and sometimes wrote short stories himself. He entered the field of literature as a great artist while studying at the university. Not only he entered, but he also contributed greatly in the world of literature with his masterpieces. One of his works that sealed his name forever is the novel “Between Two Doors”, written and completed in 1986.

Key words: plot, war, fabule, chronicle plot, concentric plot.

ОСОБЕННОСТИ СЮЖЕТА РОМАНА “МЕЖДУ ДВУМЯ ДВЕРЯМИ”

Аннотация. Будущий писатель, родившийся в ташкентском махалле Дүмбиробод, с детских лет был близок к литературе и иногда сам писал небольшие рассказы. В качестве крупного творца он вошёл в литературное пространство в годы учёбы в университете. Он не только вошёл, но и